

Kraków, 10 marca 2025 r.

dr hab. Marcin Marcinko

Katedra Prawa Międzynarodowego Publicznego

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr Marcina Gudajczyka

**pt. „Przeciwdziałanie i zwalczanie finansowania terroryzmu w systemach prawnych arabskich państw regionu Zatoki Perskiej” (Katowice 2024, ss. 324),
przygotowanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Jacka Barcika**

1. Cel i temat recenzowanej rozprawy

W recenzowanej rozprawie doktorskiej pt. „Przeciwdziałanie i zwalczanie finansowania terroryzmu w systemach prawnych arabskich państw regionu Zatoki Perskiej” Doktorant za główny cel postawił sobie poznanie instytucji prawnych odnoszących się do problematyki przeciwdziałania i zwalczania finansowania terroryzmu, funkcjonujących na gruncie ustawodawstwa pięciu państw arabskich położonych w regionie Zatoki Perskiej (Arabii Saudyjskiej, Kuwejtu, Kataru, Zjednoczonych Emiratów Arabskich i Bahrajnu). Znajomość wspomnianych instytucji prawnych umożliwiła Doktorantowi wskazanie i przedstawienie tendencji legislacyjnych obecnych w porządkach prawnych wymienionych państw oraz scharakteryzowanie szczegółowych konstrukcji ustrojowych i instytucjonalnych w omawianym zakresie, a w rezultacie weryfikację sformułowanych na potrzeby badań dwóch zasadniczych hipotez badawczych (s. 10).

2. Oryginalność ujęcia tematu i aktualność podjętej problematyki

Nie ulega wątpliwości, że przygotowanie i przeprowadzenie spektakularnych zamachów terrorystycznych wymaga ogromnych nakładów finansowych. Zamachowcy, którzy przeprowadzili pierwszy atak na World Trade Center w 1993 roku, nie byli w stanie skonstruować bomby dostatecznie silnej, by zniszczyć obie wieże – z powodu braku

pieniędzy. Z tego samego powodu byli zmuszeni przyspieszyć całą akcję. Co więcej, kłopoty finansowe stały się również przyczyną ich namierzenia i aresztowania, po przeprowadzonym zamachu próbowali oni bowiem odzyskać depozyt za wynajęty samochód, który posłużył im do przewiezienia bomby¹. Analizując zjawisko terroryzmu, nie można zatem zapominać, że bez wsparcia o charakterze materialnym i finansowym liczba udanych zamachów, jak również liczba ofiar i spowodowane zamachem szkody, byłyby znacznie niższe. Doskonale rozumie to Doktorant, podkreślając w swojej pracy, że ekonomiczne uwarunkowania prowadzenia działalności terrorystycznej są być może drugoplanowe, ale z pewnością nie drugorzędne. Istnienie i skuteczne działanie ugrupowań terrorystycznych zależy bowiem nie tylko od aspektu ideologicznego, ale przede wszystkim od zdolności do pozyskiwania funduszy. Oprócz kosztów związanych z samymi atakami (do których ostatecznie nie zawsze dochodzi), organizacje te ponoszą znaczne wydatki na rekrutację i propagandę, szkolenie, utrzymanie infrastruktury oraz logistykę. Dodatkowo finansują pomoc dla rodzin zamachowców, zwłaszcza tych, którzy przeprowadzili ataki samobójcze (s. 8).

Wybrany przez Doktoranta temat jest więc ważny i aktualny, a jednocześnie oryginalny. Współczesny terroryzm wciąż bowiem stanowi jedno z kluczowych zjawisk kształtujących relacje społeczne oraz decyzje polityczne na świecie. Jedną z ideologii, na którą powołują się osoby stosujące metody terrorystyczne, jest ekspansjonistyczna odmiana muzułmańskiego fundamentalizmu religijnego, określana również jako dżihadyzm. Doktorant trafnie zauważa, że proceder finansowania działalności terrorystycznej jest szczególnie dotkliwy dla arabskich państw regionu Zatoki Perskiej, wskazując przy tym na dwa główne powody tego stanu rzeczy. Po pierwsze, duża liczba zwolenników fundamentalistycznych idei sprawia, że państwa te stają się naturalnym zapleczem dla ruchów dżihadystycznych. Po drugie, liberalne prawo gospodarcze wprowadzone w tych państwach oraz brak skutecznej kontroli nad przepływem pieniędzy sprzyjają finansowaniu organizacji terrorystycznych (s. 9). W odpowiedzi na skalę problemu i naciski międzynarodowe, władze tych krajów wprowadziły regulacje mające na celu ograniczenie tego procederu – i te właśnie regulacje stały się przedmiotem badań w recenzowanej dysertacji. O oryginalności pracy świadczy zaś fakt, że jak do tej pory – m.in. z powodu trudności metodologicznych i bariery językowej – omawiana problematyka nie zostało jeszcze szczegółowo zbadana i całościowo opisana przez naukowców wywodzących się z państw zachodnich. Wymienione przez Doktoranta przykłady takich publikacji to albo raporty i opracowania analityczne (np. FATF), albo prace

¹ Zob. M. Marcinko, *Finansowanie terroryzmu – źródła, sposoby, zwalczanie*, <https://psz.pl/124-polityka/marcin-marcinko-finansowanie-terroryzmu> (10.03.2025).

o charakterze socjologicznym lub politologicznym. Potrzebne było zatem opracowanie *stricte* prawnicze, które dokonałoby pełnej, systemowej rekonstrukcji modelu przeciwdziałania i zwalczania finansowania terroryzmu, zarówno w poszczególnych państwach arabskich w regionie Zatoki Perskiej, jak i w ujęciu szerszym, w perspektywie całego regionu. Recenzowana rozprawa doktorska niewątpliwie wypełnia istniejącą w tym zakresie lukę, a jej szczegółowość i wielowymiarowość (omówienie aspektów podmiotowych i przedmiotowych, państwowych, regionalnych i dotyczących współpracy międzynarodowej, administracyjno-kontrolnych i karnoprawnych) czynią z niej opracowanie wyjątkowe i w badanym zakresie zasadniczo holistyczne.

3. Struktura wewnętrzna recenzowanej rozprawy

Struktura recenzowanej rozprawy doktorskiej (kolejność prezentowanych rozdziałów i ich zawartość) została starannie przemyślana i ściśle koresponduje z tokiem prowadzonego przez Doktoranta wywodu. Cel naukowy rozprawy przyjęty przez Doktoranta jest sukcesywnie i konsekwentnie realizowany w wyodrębnionych rozdziałach i podrozdziałach. Rozprawa składa się z wprowadzenia, pięciu rozdziałów, podsumowania oraz tzw. bibliografii i wykazu skrótów. Każdy rozdział zawiera wyraźnie wyodrębnione uwagi wstępne i wnioski – pierwsze wprowadzają w problematykę poruszaną w danym rozdziale, drugie podsumowują poczynione w obrębie tych rozdziałów ustalenia. Taki układ treści sprzyja przejrzystości i spójności wywodu, co dla potencjalnego czytelnika jest niewątpliwie pomocne i pozwala lepiej zorientować się w prezentowanych zagadnieniach.

Objęściowo struktura rozprawy przedstawia się następująco: wprowadzenie – 16 stron; rozdział 1 – 63 strony; rozdział 2 – 46 stron; rozdział 3 – 50 stron; rozdział 4 – 88 stron; rozdział 5 – 27 stron; podsumowanie – 8 stron. Zauważalna jest jedynie niewielka dysproporcja w objętości poszczególnych części rozprawy (rozdziały 1–4), jedynie rozdział 5 odbiega znacznie liczbą stron od pozostałych rozdziałów, wytłumaczenie tego faktu znaleźć można jednak w samej dysertacji. W rozdziale tym Doktorant podkreśla wzajemne powiązania między środkami administracyjno-kontrolnymi i karnoprawnymi realizowanymi przez poszczególne arabskie państwa regionu Zatoki Perskiej w wymiarze wewnętrznym (i omówionymi w rozdziale 4) a obszarem współpracy międzynarodowej, która jest trzecim filarem działań w ramach krajowych systemów przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu (zaprezentowanym w rozdziale 5). Aspekty współpracy międzynarodowej są więc w dużej mierze subsydiarne względem zasadniczych rozwiązań materialnych i proceduralnych stanowiących elementy prawnych mechanizmów przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu –

zaś z perspektywy struktury dysertacji, rozdział 5 stanowi niejako rozwinięcie treści rozdziału 4.

W stosunkowo rozbudowanym wprowadzeniu Doktorant prezentuje główny cel recenzowanej dysertacji, stawia dwie zasadnicze hipotezy badawcze i formułuje szczegółowe pytania badawcze, wskazuje zakres przedmiotowy i terytorialny badań oraz zastosowaną metodologię i narzędzia badawcze (wskazując przy tym na wyzwania, jakimi dla prowadzonych badań były odmienności wynikające z kultury prawnej islamu oraz ze specyfiki języka arabskiego), pokrótce prezentuje też strukturę pracy i zakres tematyczny poszczególnych rozdziałów.

W rozdziale I Doktorant przedstawia podstawowe informacje o systemach prawno-ustrojowych państw regionu Zatoki Perskiej. Mimo że głównym tematem analizy recenzowanej dysertacji są regulacje dotyczące przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu, konieczne okazało się uwzględnienie specyfiki tych państw w porównaniu do systemów zachodnich. Różnice te dotyczą organizacji władzy, funkcji prawa oraz jego podstaw aksjologicznych i teleologicznych. Dlatego w pierwszej części rozdziału omówiono islam jako doktrynę i źródło norm prawnych w Arabii Saudyjskiej, Katarze, Kuwejcie, Bahrajnie i Zjednoczonych Emiratach Arabskich. Następnie przedstawiono ich systemy prawne, hierarchię źródeł prawa oraz procedury stanowienia aktów normatywnych. Dzięki takiemu rozwiązaniu dalsze rozdziały mogą odwoływać się do konkretnych konstrukcji prawnych bez konieczności szczegółowych wyjaśnień.

W rozdziale II Doktorant analizuje regulacje prawne dotyczące zwalczania finansowania terroryzmu w państwach regionu Zatoki Perskiej. Omówiono w nim zarówno międzynarodowe regulacje i inicjatywy wpływające na krajowe ustawodawstwo, jak i wewnętrzne akty normatywne poszczególnych państw. Szczególną uwagę poświęcono ich hierarchii prawnej, zakresowi przedmiotowemu oraz definicjom legalnym. Rozważania zasadnicze poprzedzono krótką analizą pojęcia finansowania terroryzmu i jego związku z procederem prania pieniędzy, zaprezentowano też kontekst historyczny badanych regulacji. Takie podejście umożliwia zrozumienie normatywnych podstaw systemów przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu oraz przyjętej terminologii w dalszej części pracy.

Rozdział III to szczegółowe omówienie teoretycznoprawnych aspektów organizacji i funkcjonowania krajowych systemów przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu w państwach regionu Zatoki Perskiej. Ma ono charakter analizy statycznej, koncentrującej się na instytucjonalnych ramach regulacji. Według Doktoranta, pomimo podobieństw w zakresie przedmiotowym badanych przepisów, ich rzeczywisty zasięg wymagał szczegółowego

zbadania. W tym celu przeanalizowano definicje legalne, które pozwalają określić zakres regulacji oraz zrekonstruować intencje prawodawców. Omówiono również technikę legislacyjną poszczególnych państw analizowanego regionu oraz podmiotowy zakres obowiązywania przepisów, ze szczególnym uwzględnieniem roli niepaństwowych uczestników systemów walki z finansowaniem terroryzmu.

Rozdział IV, w przeciwieństwie do rozdziału III, przyjmuje dynamiczne ujęcie analizy przepisów dotyczących walki z finansowaniem terroryzmu. Jego celem jest identyfikacja kluczowych obszarów działań oraz podmiotów zaangażowanych w przeciwdziałanie temu procederowi na podstawie krajowych regulacji prawnych. W rozdziale tym porównano także krajowe rozwiązania, aby ocenić, czy istnieje wspólny regionalny wzorzec legislacyjny i czy państwa Zatoki Perskiej są w równym stopniu zabezpieczone przed zagrożeniami związanymi z finansowaniem terroryzmu. W analizie przyjęto autorską systematykę, dzieląc mechanizmy przeciwdziałania na dwa główne obszary: administracyjno-kontrolny oraz dochodzeniowo-sledczy (karnoprawny). Taki podział, zgodny z analizowanymi aktami prawnymi, ułatwia zrozumienie treści także osobom mniej zaznajomionym ze specyfiką systemów walki z finansowaniem terroryzmu.

W rozdziale V przeprowadzono analizę prawnych instrumentów międzynarodowej współpracy państw regionu Zatoki Perskiej w zakresie przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu. Stanowi on kontynuację rozważań z rozdziałów III i IV, lecz ze względu na specyfikę tematu został on wydzielony jako osobny fragment dysertacji. Omówiono w nim aktualne regulacje dotyczące współpracy międzynarodowej, zachowując podział na dwa główne obszary: administracyjno-kontrolny i karnoprawny. Analiza ta pozwoliła ocenić stopień kompatybilności systemów prawnych badanych państw oraz ich zgodność z międzynarodowymi zobowiązaniami konwencyjnymi w zakresie zwalczania finansowania terroryzmu.

W podsumowaniu Doktorant w sposób kompleksowy i syntetyczny dokonał rekapitulacji wniosków wynikających z przeprowadzonych analiz i rozważań, przeprowadził też ostateczną weryfikację postawionych hipotez badawczych. Wskazał w nim również możliwe kierunki przyszłych badań, które mogą poszerzyć i uzupełnić wyniki uzyskane w ramach recenzowanej dysertacji.

4. Uwagi metodologiczne

Założenia metodologiczne procesu badawczego zostały przedstawione przez Doktoranta we wprowadzeniu. Realizacja zakładanego celu głównego wymagała

sformułowania hipotez badawczych, uzupełnionych szczegółowymi pytaniami badawczymi. Zidentyfikowanie tendencji legislacyjnych obecnych w porządkach prawnych arabskich państw regionu Zatoki Perskiej oraz scharakteryzowanie szczegółowych konstrukcji ustrojowych i instytucjonalnych w zakresie walki z finansowaniem terroryzmu posłużyć miało do weryfikacji dwóch zasadniczych hipotez badawczych:

1) według pierwszej z nich, przepisy dotyczące przeciwdziałania i zwalczania finansowania terroryzmu w analizowanych państwach stanowią spójny i kompleksowy system prawny, który umożliwia skuteczną realizację polityki państwa w tej dziedzinie. Regulacje obejmują wszystkie aspekty związane z finansowaniem terroryzmu, wprowadzając mechanizmy pozwalające zarówno na jego prewencję, jak i efektywne działania zaradcze. Kluczowe elementy systemu obejmują nadzór nad przepływami finansowymi, obowiązki raportowania i zgłaszania określonych transakcji oraz rozszerzenie kompetencji kontrolnych instytucji państwowych. Ponadto, przepisy karne przewidują surową odpowiedzialność dla osób zaangażowanych w finansowanie terroryzmu oraz przyznają organom ścigania dodatkowe uprawnienia w zakresie prowadzenia dochodzeń i konfiskaty nielegalnych środków. Dzięki temu system ten stanowi skuteczne narzędzie przeciwdziałania finansowaniu działalności terrorystycznej;

2) zgodnie z drugą hipotezą, pomimo różnic w szczegółowych rozwiązaniach, przepisy dotyczące przeciwdziałania i zwalczania finansowania terroryzmu w analizowanych państwach cechuje wysoki stopień zgodności i wzajemnej kompatybilności. Umożliwia to skuteczną współpracę międzynarodową w tym obszarze. Kluczowym zagadnieniem jest ocena istnienia regionalnego trendu legislacyjnego w zakresie tych regulacji, a także analiza jego zakresu i kierunku. Istotne jest również określenie, czy przyjęte przepisy zapewniają odpowiednie mechanizmy i instrumenty umożliwiające współpracę oraz wymianę informacji między państwami. Jest to szczególnie istotne z uwagi na transgraniczny charakter finansowania terroryzmu, co wymaga skoordynowanych działań na poziomie międzynarodowym.

Natomiast szczegółowe pytania badawcze postawione przez Doktoranta w ramach procesu badawczego dotyczyły: trybu uchwalenia i zakresu materii regulowanej, umiejscowienia badanych przepisów w systemie źródeł prawa, adresatów odnosnych norm, a także typu i treści normatywnej wprowadzanych szczegółowych przepisów sektorowych oraz podmiotów wyspecjalizowanych do ich stosowania (s. 11).

Doktorant bardzo dokładnie określił zarówno przedmiotowy, jak i terytorialny zakres prowadzonych badań. Biorąc pod uwagę główny cel dysertacji, rezultatem analizy przepisów

prawnych wybranych arabskich państw regionu Zatoki Perskiej dotyczących przeciwdziałania i zwalczania zjawiska finansowania terroryzmu miała być rekonstrukcja krajowych modeli prawno-instytucjonalnych ukierunkowanych na realizację powyższych działań. Osiągnięcie tego celu wymagało zastosowania przede wszystkim metody komparatystycznej, ze względu zaś na przedmiot analizy, czyli teksty aktów normatywnych, powyższą metodę uzupełniła metoda lingwistyczna (formalno-dogmatyczna). Biorąc pod uwagę cel pracy i postawione hipotezy, Doktorant dokonał trafnego wyboru metod badawczych, a lektura pracy dowodzi, że doskonale wie, jak się nimi posługiwać. Co więcej, by uniknąć posądzenia o wybiórczość czy niekompletność badań, wyraźnie określił, że przeprowadzona analiza ma wymiar teoretyczny i służy sformułowaniu cech modelowych, nie jest zaś nastawiona na omawianie konkretnych przypadków z praktyki czy rozwiązań aplikacyjnych. Za cenne i zasadne uznać należy ponadto uwagi dotyczące terytorialnego zakresu badań, w szczególności wskazanie trzech zasadniczych kryteriów mających decydujące znaczenie w wyborze państw, których ustawodawstwa zostały poddane analizie. Po pierwsze, państwa wybrane do tej analizy należą do makroregionu szczególnie narażonego na działalność terrorystyczną ze względu na uwarunkowania społeczne, geopolityczne, historyczne i religijne. Zagrożenie to obejmuje nie tylko bezpośrednie konsekwencje aktów terrorystycznych, ale także aspekty pośrednie, takie jak wsparcie logistyczne i finansowe. Po drugie, pomimo różnic ustrojowych, państwa te łączy wspólna tradycja prawna wywodząca się z prawa muzułmańskiego. Po trzecie wreszcie, wybór analizowanych systemów prawnych wynikał z kompetencji badawczych autora, obejmujących wykształcenie w zakresie prawa i arabistyki, znajomość języka arabskiego oraz doświadczenie akademickie zdobyte podczas staży na Uniwersytecie Kuwejskim i Uniwersytecie Kairskim. Dodatkowo, praktyczne doświadczenie zawodowe (wykonywanie zawodu prokuratora) zapewniło możliwość rzetelnej i pogłębionej analizy badanych zagadnień.

Wspomniana przez Doktoranta znajomość języka arabskiego i specyfiki kultury prawnej państw arabskich pozwoliły mu uczynić swoje badania bardziej wiarygodnymi i rzetelnymi, lecz jednocześnie takie podejście wymagało przyjęcia szczegółowych założeń metodologicznych dotyczących zasad tłumaczenia oraz doboru specjalistycznej terminologii prawniczej. Jak wyjaśnia Doktorant, redakcja arabskich aktów normatywnych znacznie odbiega od wzorców europejskich. Specyfika języka prawnego, wymagająca precyzyjnego nazewnictwa i ścisłego definiowania pojęć, sprawia, że terminologia prawnicza jest ściśle powiązana z instytucjami właściwymi dla danego systemu prawnego. Systemy te, zakorzenione w tradycji prawa muzułmańskiego, konstruują i opisują fundamentalne

instytucje prawne w sposób odmienny od modeli wywodzących się z prawa rzymskiego (s. 16). Godna pochwały jest zatem decyzja Doktoranta, by zapewnić zarówno precyzję, jak i zrozumiałość wyników badań dla odbiorców nieznających języka arabskiego i funkcjonujących w europejskiej przestrzeni prawnej – w tym celu w dysertacji zamieszczono w odpowiednich miejscach stosowne uwagi wprowadzające oraz komentarze uzasadniające wybór polskich lub angielskich odpowiedników terminów prawniczych.

Recenzowana rozprawa doktorska pod względem metodologicznym jest więc bez wątpienia przemyślana i dopracowana. Argumentacja jest logiczna, tok wywodów spójny, a wnioski – zarówno cząstkowe, jak i końcowe – trafne. Zastosowana metoda komparatystyczna, uwarunkowana celem badań i potrzebą weryfikacji hipotez badawczych, w połączeniu z metodą formalno-dogmatyczną umożliwiła wyjaśnienie, jak w świetle prawa wewnętrznego arabskich państw regionu Zatoki Perskiej zorganizowane są krajowe systemy przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu i wykazanie, iż prawne modele walki ze zjawiskiem finansowania terroryzmu obowiązujące w badanych państwach są do siebie bardzo zbliżone. Podsumowując, logika założeń metodologicznych i zastosowane metody badawcze nie budzą zastrzeżeń, a prezentacja danych pozyskanych w toku procesu badawczego oraz wysnute w oparciu o nie wnioski są poprawne.

4. Uwagi o charakterze merytorycznym

Recenzowaną dysertację cechuje bardzo skrupulatne uporządkowanie prezentowanych zagadnień – każdy rozdział ma ściśle określoną zawartość merytoryczną, a kolejność omawianych treści została tak ułożona, by w problematykę poruszaną w pracy wprowadzać czytelnika stopniowo, dzięki czemu jej odbiór jest bardziej przystępny i pozwala zrozumieć skomplikowane i wieloaspektowe mechanizmy prawne zapobiegania finansowaniu terroryzmu w arabskich państwach regionu Zatoki Perskiej oraz współpracę międzynarodową tych państw w omawianym obszarze. Dysertację charakteryzuje ponadto kompleksowe ujęcie prezentowanych w niej kwestii, bowiem poza badaniem instytucjonalnych aspektów przeciwdziałania i zwalczania finansowania terroryzmu w wybranych do analizy państwach oraz konkretnych, sektorowych regulacji prawnych w tym zakresie, Doktorant przedstawił tryb stanowienia i charakter tych regulacji oraz określił ich umiejscowienie w hierarchii źródeł prawa i w systemach prawnych arabskich państw regionu Zatoki Perskiej. Omówił także międzynarodową współpracę wspomnianych państw w zapobieganiu i zwalczaniu finansowania terroryzmu na tle uregulowań międzynarodowoprawnych, w tym instrumentów prawnych o zasięgu globalnym (Międzynarodowa Konwencja o zwalczaniu finansowania

terroryzmu z 1999 r.) i regionalnym (Arabska Konwencja o zwalczaniu prania pieniędzy i finansowania terroryzmu z 2010 r.).

Specyfika kultury prawnej państw arabskich regionu Zatoki Perskiej, odmienna od funkcjonujących w Europie modeli ustrojowych i systemów prawa, wymagała jednak właściwego opisanie i wyjaśnienia, by dalsza lektura dysertacji nie nastroczała trudności w jej odbiorze. Doktorant czyni to w rozdziale I, zawierającym podstawowe informacje o systemach prawno-ustrojowych arabskich państw regionu Zatoki Perskiej – Arabii Saudyjskiej, Kataru, Kuwejt, Bahrajnu i Zjednoczonych Emiratów Arabskich. Szczegółową analizę systemów politycznych i prawnych wspomnianych państw Doktorant poprzedza krótką i treściwą charakterystyką islamu jako doktryny politycznej i prawnej. Pierwsza część tego rozdziału zawiera zatem kluczowe informacje dotyczące islamu jako doktryny religijnej oraz źródła norm prawnych, które w różnym stopniu stanowią podstawę współczesnych systemów politycznych badanych państw. W tym zwięzłym wprowadzeniu Doktorant zawarł niezwykle interesujące informacje, pozwalające lepiej zrozumieć powiązania religii muzułmańskiej z systemami prawnymi państw, w których religia ta jest religią państwową. W państwach tych teologia i prawo są bowiem ze sobą ściśle powiązane, pełniąc odpowiednio funkcję teoretyczną i praktyczną w ramach tej samej dziedziny intelektualnej. W rezultacie muzułmański prawnik, a zwłaszcza sędzia, musi posiadać wykształcenie teologiczne.

W kolejnych podrozdziałach zaprezentowano wspomniane już wyżej podstawowe informacje dotyczące systemów prawno-ustrojowych arabskich państw regionu Zatoki Perskiej, ze szczególnym uwzględnieniem hierarchii źródeł prawa oraz procedury tworzenia aktów normatywnych. Doktorant posłużył się w tym celu przyjętym przez siebie wzorcem, według którego prowadzi swój wywód i dzięki któremu można dokonać odpowiedniego porównania poszczególnych elementów objętych analizą, wskazując na występujące podobieństwa i różnice. W przypadku każdego z wymienionych państw analizie zostały poddane: geneza państwowości i ustroju, źródła prawa, władza ustawodawcza, przebieg procesu ustawodawczego, władza wykonawcza oraz władza sądowa i instytucje ochrony porządku publicznego. Ten niezwykle szczegółowy opis (który sam w sobie mógłby stanowić kanwę odrębnego doktoratu) pozwolił wysnuć Doktorantowi wartościowe dla dalszych rozważań wnioski. Przede wszystkim, mimo różnic w nazewnictwie, organizacji i kompetencjach organów władzy, badane państwa wykazują liczne podobieństwa w kwestiach ustrojowych. Wszystkie są monarchiami, w których władcy pełnią kluczową rolę, będąc centralnymi organami władzy i najwyższymi arbitrami. Oprócz funkcji ceremonialnych mają decydujący wpływ na obsadę najważniejszych urzędów państwowych, w tym rządu, ciała

ustawodawczych i sądów. Monarchowie aktywnie uczestniczą w procesie stanowienia prawa, a żadna ustawa nie może zostać przyjęta bez ich zgody. Wspólną cechą tych krajów jest także przyjęcie konstytucji jako podstawowego aktu prawnego określającego zasady ustrojowe i relacje między organami władzy. Ponadto, we wszystkich omawianych państwach występuje niski poziom uczestnictwa społeczeństwa w życiu publicznym. Główną przyczyną tego zjawiska jest autorytarny charakter rządów, które koncentrują władzę w rękach wąskiej elity, często wywodzącej się z rodziny panującej. Dodatkowo obywatele, stanowiący uprzywilejowaną mniejszość, cieszą się wysokim poziomem życia i licznymi przywilejami, co sprzyja ich politycznej bierności. Państwa te stosują również represyjną politykę wobec inicjatyw sprzecznych z oficjalną doktryną, zwłaszcza jeśli zawierają krytykę rządzących.

Po tak szczegółowym wprowadzeniu w zagadnienia prawno-ustrojowe, w rozdziale II Doktorant skupia się już wyłącznie na analizie źródeł prawa regulujących systemy przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu w arabskich państwach regionu Zatoki Perskiej. Analiza ta została jednak poprzedzona wprowadzeniem do problematyki definiowania finansowania terroryzmu oraz jego powiązań z procederem prania pieniędzy. Decyzję tę uznać należy za słuszną, trudno bowiem omawiać regulacje prawne dotyczące zapobiegania i zwalczania określonego zjawiska bez znajomości szerszego kontekstu jego występowania i powiązań relewantnych dla prowadzonych badań, a także bez znajomości właściwej terminologii. W ramach tych rozważań, Doktorant trafnie zauważa, że finansowanie terroryzmu jest zjawiskiem wtórnym wobec samego terroryzmu, dlatego „ustalenie zakresu definicyjnego pojęcia terroryzmu będzie automatycznie wpływało na możliwość zakwalifikowania konkretnych zachowań jako jego finansowanie” (s. 90). Za cenne dla dalszych badań uznać też należy uwagi dotyczące relacji zachodzącej między finansowaniem terroryzmu i procederem prania pieniędzy – dalsze rozważania nad źródłami prawa omawianych państw pozwalają bowiem ustalić, że zwalczanie tych przestępczych zjawisk jest najczęściej regulowane w tym samym akcie prawnym. Zwrócić przy tym należy uwagę na fakt, że w przypadku finansowania terroryzmu często zachodzi sytuacja odwrotna niż w przypadku prania pieniędzy, przez niektórych badaczy nazywana nawet „brudzeniem pieniędzy” (środki finansowe pochodzące z legalnych źródeł przeznaczane są na działalność nielegalną). Doktorant oczywiście zauważa tę prawidłowość, lecz starając się nie zakłócać głównego toku wywodu, nie skupia się na szczegółach, pewne wyjaśnienia prezentując w przypisach. Publiczna obrona pracy doktorskiej jest zatem dobrą okazją, by zapytać Doktoranta o wspomniane szczegóły, konkretnie zaś o to, jakie są legalne i nielegalne metody i sposoby finansowania działalności terrorystycznej i jakie konkretnie – bazując na

przykładach – można wskazać źródła pozyskiwania przez terrorystów środków na ich przestępczą aktywność. Skoro zaś o sposobach finansowania terroryzmu mowa, recenzent chciałby po raz drugi skorzystać z prawa do zadania pytania, powiązanego z poprzednim, a dotyczącego pozabankowego systemu przekazów pieniężnych, określanego słowem *hawala*, o którym Doktorant kilka razy wspomina w swojej dysertacji (m.in. na s. 112 i 139). W pracy można co prawda znaleźć zwięzłą definicję tego systemu, pytanie jednak dotyczy tego, jak dokładnie wygląda procedura przekazu środków finansowych w ramach tego systemu i w jaki sposób system ten może przysłużyć się ugrupowaniom terrorystycznym do finansowania ich działalności.

Dalsza część rozdziału II poświęcona jest międzynarodowym mechanizmom kształtującym krajowe modele walki z finansowaniem terroryzmu w arabskich państwach regionu Zatoki Perskiej (z podziałem na regulacje międzynarodowoprawne oraz współpracę międzynarodową o charakterze nienormatywnym) i bardzo szczegółowej analizie aktów prawa wewnętrznego poszczególnych państw w badanym zakresie. Doktorant omawia zatem pokrótce stosowne działania podejmowane w ramach ONZ, ze szczególnym uwzględnieniem Międzynarodowej Konwencji o zwalczaniu finansowania terroryzmu, przy czym skupia się tylko na tych jej postanowieniach, które są bezpośrednio powiązane z badaną przez niego materią prawną. Wspomniana konwencja uznawana jest za jeden z najistotniejszych i bardzo skutecznych prawnych mechanizmów zapobiegania i zwalczania terroryzmu, a zawarta w niej definicja terroryzmu, choć złożona, według wielu autorów (w tym według recenzenta) stanowi jedną z najpełniejszych prawnych definicji tego zjawiska². Warto jednak podkreślić, że Doktorant nie podchodzi do zawartych w tym traktacie postanowień bezrefleksyjnie, przeciwnie – zauważa pewne niedociągnięcia, jak choćby fakt, że konwencja ta jest właściwie zbiorem ogólnych wytycznych dla państw-stron i generalnie nie nadaje się do bezpośredniego stosowania, krytycznie też ocenia pewne niedostatki, zwłaszcza z perspektywy współczesnych form aktywności terrorystów, takich jak specyfika działań tzw. samotnych wilków. W podobnym duchu przeprowadzono analizę postanowień Arabskiej Konwencji o zwalczaniu prania pieniędzy i finansowania terroryzmu (przyjętej w ramach Ligi Państw Arabskich) oraz mechanizmów współpracy międzynarodowej o charakterze nienormatywnym – środków podejmowanych w ramach Rady Współpracy Zatoki Perskiej oraz działalności Grupy Zadaniowej do spraw Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (FATF) – w przypadku tej

² Szerzej – zob. M. Marcinko, *Międzynarodowa Konwencja o zwalczaniu finansowania terroryzmu jako instrument prawny służący zapobieganiu przestępstwom terrorystycznym*, [w:] *Prawo międzynarodowe – teraźniejszość, perspektywy, dylematy. Księga Jubileuszowa Profesora Zdzisława Galickiego*, red. nauk. E. Mikos-Skuza, K. Myszone-Kostrzewa, J. Poczobut, Warszawa 2013, s. 591–606.

Grupy, Doktorant w szczególności wskazuje na znaczenie tzw. Rekomendacji FATF, które choć nie są wiążące prawnie, wyznaczają międzynarodowy standard przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu (AML/CTF).

Następnie analizie poddano krajowe akty prawne regulujące systemy przeciwdziałania AML/CFT, omówiono też ich miejsce w hierarchii źródeł prawa oraz zakres definicji legalnych, w celu weryfikacji hipotezy o istnieniu regionalnego trendu legislacyjnego, prowadzącego do ujednolicenia regulacji dotyczących finansowania terroryzmu i umożliwiającego skuteczną współpracę międzynarodową. W świetle ustaleń Doktoranta, kluczowe elementy regulacji prawnych dotyczących zwalczania finansowania terroryzmu we wszystkich analizowanych przypadkach zostały ujęte w aktach prawnych rangi ustawowej i w większości badanych państw przepisy te tworzą spójną całość, obejmując również regulacje związane z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy. Wyjątek stanowi Arabia Saudyjska, gdzie obszary AML i CFT są formalnie rozdzielone i uregulowane w odrębnych ustawach. Jednakże, ze względu na przepisy nakazujące stosowanie mechanizmów przeciwdziałania praniu pieniędzy także w kontekście zwalczania finansowania terroryzmu, rozwiązanie to ma bardziej charakter techniczno-legislacyjny niż merytoryczny. Niewielkie różnice pojawiają się również w kwestii rozłożenia akcentów pomiędzy poszczególnymi sferami regulacji – administracyjnoprawnej i karnoprawnej. Jednak mimo pewnych różnic strukturalnych, analiza regulacji prawnych w badanych krajach prowadzi Doktoranta do zasadnego wniosku, że obejmują one analogiczny zakres zagadnień i obszarów działania, zaś wszelkie występujące rozbieżności mają charakter techniczny i nie wpływają na ogólne podobieństwo tych systemów. Cennym uzupełnieniem dość zawiłych rozważań komparatystycznych jest zbiorcze zestawienie najważniejszych regulacji prawnych dotyczących sfer zwalczania prania pieniędzy i finansowania terroryzmu w analizowanych porządkach prawnych arabskich państw regionu Zatoki Perskiej, ujęte w formie tabeli (s. 132–134).

Rozdział III zawiera omówienie ogólnych kwestii dotyczących techniki formułowania oraz zakresu definicji zawartych w krajowych aktach prawnych badanych państw, jak również szczegółowe analizy oraz porównania kluczowych definicji legalnych istotnych dla systemów CFT. W szczególności przeanalizowane zostały pojęcia terroryzmu/przestępstwa terrorystycznego, finansowania terroryzmu oraz środków i składników majątkowych. Jak zauważa Doktorant, zakres pojęciowy finansowania terroryzmu w różnych aktach normatywnych ujawnia pewne różnice w sposobie interpretacji tego zjawiska w poszczególnych systemach prawnych. W niektórych państwach, takich jak Arabia Saudyjska, a częściowo także Zjednoczone Emiraty Arabskie, finansowanie terroryzmu jest traktowane

jako jeden z przejawów działalności terrorystycznej *sensu stricto*. W innych systemach prawnych uznaje się je za zjawisko częściowo odrębne od samego terroryzmu, choć jednocześnie podkreśla się ich ścisły związek funkcjonalny. Potwierdzeniem tej zależności jest fakt, że we wszystkich analizowanych systemach prawnych funkcjonują równoległe definicje legalne dotyczące aktu lub przestępstwa terrorystycznego, a także terrorysty i organizacji terrorystycznej. Co istotne, pomimo pewnych różnic redakcyjnych w ich oryginalnym, arabskim brzmieniu, definicje te stanowią implementację wytycznych FATF w prawie krajowym, odzwierciedlając międzynarodowe standardy w zakresie zwalczania terroryzmu i jego finansowania. W ramach przeprowadzonej analizy Doktorant poczynił też pewne cenne spostrzeżenia w kwestii potencjalnych nadużyć odnośnych przepisów. We wszystkich analizowanych aktach normatywnych finansowanie terroryzmu jest bowiem definiowane jako przestępstwo, a jego regulacja opiera się na metodologii i terminologii prawa karnego. Badane systemy prawne są zasadniczo zgodne co do określenia czynności i działań kwalifikowanych jako finansowanie terroryzmu. Odrębną natomiast kwestią pozostaje rozumienie zakresu samej działalności terrorystycznej w poszczególnych systemach prawnych. Ze względu na funkcjonalne powiązanie obu zjawisk, różnice w tej interpretacji mogą mieć istotny wpływ na praktykę stosowania przepisów przez sądy i organy ochrony porządku publicznego. Przykładowo, w Arabii Saudyjskiej przestępstwa terrorystyczne są definiowane szeroko, obejmując nie tylko typowe działania o charakterze terrorystycznym, ale także formy aktywności politycznej lub społecznej sprzeczne z linią rządzących. Jak konstatuje Doktorant, to nie jest tylko problem natury teoretycznej, ponieważ istnieją udokumentowane przypadki wykorzystywania przez władze saudyjskie przepisów antyterrorystycznych do tłumienia głosów krytycznych wobec postępowania władz państwowych (s. 138). Doktorant zwraca ponadto uwagę na uwzględnienie w badanych regulacjach kwestii związanych z rozwojem nowych technologii, zwłaszcza w kontekście aktywów cyfrowych. Choć najbardziej kompleksowe podejście w tym zakresie przyjęła ustawa obowiązująca w Zjednoczonych Emiratach Arabskich, to wszystkie analizowane akty prawne przynajmniej częściowo odnoszą się do nowych form wartości ekonomicznej. Świadczy to o dostosowywaniu tamtejszych regulacji do dynamicznie zmieniających się realiów i wyzwań współczesnego świata.

Dalsza część rozdziału III poświęcona jest poniekąd instytucjonalnym aspektom przeciwdziałania i zwalczania finansowania terroryzmu w arabskich państwach Zatoki Perskiej. Analizie poddano bowiem definicje określające podmioty objęte zakresem obowiązywania wspomnianych przepisów, w tym osoby będące ich adresatami, ze

szczególne uwzględnieniem niepaństwowych uczestników systemów CFT. Porównanie instytucjonalnych rozwiązań przyjętych przez prawodawców analizowanych państw w zakresie organizacji krajowych systemów CFT oraz zakresu podmiotowego stosowania odpowiednich regulacji wskazuje na wysoki stopień ich podobieństwa i wzajemnej kompatybilności. Największą jednolitość wykazuje przy tym kwestia typologii niepaństwowych uczestników systemu CFT, która – pomimo pewnych różnic w sposobie ich wymienienia w aktach prawnych – pozostaje jakościowo tożsama we wszystkich badanych systemach i zgodna z wytycznymi FATF. Według Doktoranta, jest to kluczowy aspekt przeprowadzonej w tym rozdziale tzw. analizy statycznej krajowych modeli CFT, ponieważ określenie kręgu podmiotów zobowiązanych do przestrzegania procedur przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu wyznacza granice całego systemu i determinuje, jakie działania i aktywności zostaną objęte odpowiednimi regulacjami oraz restrykcjami. Ostatecznie Doktorant zasadnie stwierdza, że instytucjonalne modele przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu w państwach arabskich regionu Zatoki Perskiej są w dużej mierze oparte na tych samych wzorcach i schematach. Generalnie wynika to z konsekwentnej implementacji do krajowych systemów prawnych rozwiązań i typologii opartych na rekomendacjach FATF, nie bez znaczenia jest także fakt, że pomimo różnic w systemach politycznych, państwa te należą do tego samego kręgu tradycji prawnoustrojowej i prowadzą intensywną współpracę regionalną. Tak przeprowadzona analiza statyczna (instytucjonalna) umożliwiła Doktorantowi nie tylko częściową weryfikację postawionej hipotezy badawczej, ale także stworzyła solidne podstawy dla kolejnego etapu badania – analizy dynamicznej (funkcjonalnej) przedstawionej w rozdziale IV.

W istocie, rozdział IV dotyczy konkretnych, sektorowych regulacji prawnych dotyczących przeciwdziałania i zwalczania finansowania terroryzmu w badanych państwach, przy przyjęciu swoistej kategoryzacji poszczególnych mechanizmów i rozwiązań proceduralnych w ramach dwóch zasadniczych obszarów, tj. obszaru działań administracyjno-kontrolnych oraz obszaru działań dochodzeniowo-śledczych. Zaznaczyć należy, że ów podział ma charakter w dużej mierze autorski – nie wynika ani z umów międzynarodowych, ani z rekomendacji FATF bądź innych oficjalnych dokumentów, jest natomiast zbliżony do typologii zastosowanej w analizowanych aktach prawnych badanych państw. Jest to rozwiązanie rozsądne i efektywne, pozwala bowiem lepiej oddać specyfikę systemowej struktury normatywnej. Tym samym, warto docenić przyjętą przez Doktoranta wspomnianą kategoryzację obszarów badawczych. Pierwszy z tych obszarów obejmuje wszelkie działania podejmowane w ramach krajowych systemów CFT w celu definiowania, identyfikacji i

przewidywania przypadków finansowania terroryzmu oraz związanych z nimi zagrożeń. Obejmują one zarówno kwestie bezpieczeństwa publicznego, jak i stabilności sektorów finansowych. W ramach tego obszaru stosowane są również środki władcze o charakterze prewencyjnym, mające na celu natychmiastową reakcję na zidentyfikowane ryzyka lub nieprawidłowości, przy czym nie zawsze mają one charakter penalny. W odróżnieniu zaś od działań administracyjno-kontrolnych, w których istotną rolę odgrywa współpraca między sektorem publicznym a prywatnym, działania dochodzeniowo-śledcze stanowią niemal wyłączną domenę instytucji państwowych, zwłaszcza organów ochrony porządku publicznego. W tym zakresie wykorzystują one środki o charakterze władczym, zarówno w ramach postępowań karnych, jak i poprzez regulacje materialnoprawne. Doktorant obejmuje swoimi badaniami zarówno regulacje procesowe, określające uprawnienia organów w toku postępowań karnych, jak i normy materialnoprawne, definiujące przestępstwa związane z finansowaniem terroryzmu oraz modyfikujące zasady odpowiedzialności karnej za tego rodzaju czyny. Natomiast działania operacyjno-rozpoznawcze zostały w pracy jedynie zasygnalizowane – co zrozumiałe, ich szczegółowa analiza jest utrudniona ze względu na niejawną charakter przepisów regulujących te kwestie.

Oba obszary objęte analizą są na tyle obszerne, a rozważania na ich temat w recenzowanej dysertacji na tyle szczegółowe, że trudno byłoby się odnieść do nich wszystkich, warto jednak przedstawić pewne uwagi dotyczące wniosków i spostrzeżeń Doktoranta w kontekście przyjętych przez niego hipotez badawczych. W świetle obserwacji Doktoranta okazuje się bowiem, że część omawianych przepisów w porównywanych pięciu porządkach prawnych wykazuje zauważalne odmienności, które mają wpływ na ocenę ich wzajemnej kompatybilności. Przeprowadzona analiza porównawcza wskazuje przy tym na większy poziom zgodności regulacji dotyczących działań administracyjno-kontrolnych niż dochodzeniowo-śledczych w omawianych systemach prawnych. W ocenie Doktoranta, wynika to z dwóch kluczowych czynników. Po pierwsze, działania administracyjno-kontrolne mają w dużej mierze charakter techniczny i neutralny światopoglądowo, co ułatwia ich implementację w przepisach prawnych, niezależnie od lokalnych uwarunkowań politycznych czy obyczajowych. Ponadto obszar ten bazuje na międzynarodowych standardach i praktykach eksperckich (takich jak rekomendacje FATF), co sprawia, że jego regulacja na poziomie prawa krajowego jest głównie procesem implementacji gotowych wzorców, a nie autonomiczną inicjatywą legislacyjną. Z kolei większe różnice występują w karnoprawnych konstrukcjach poszczególnych systemów, choć nie są one na tyle znaczące, by którykolwiek z krajów wyróżniał się w sposób szczególny pod względem podejścia do regulacji CFT.

Najistotniejsza odmienność dotyczy organizacji systemu CFT, a konkretnie umiejscowienia jednostki informacji finansowej (FIU). W Katarze, Kuwejcie i ZEA FIU funkcjonuje jako organ administracyjno-analityczny, natomiast w Bahrajnie, a zwłaszcza w Arabii Saudyjskiej, pełni również funkcje dochodzeniowo-śledcze. Doktorant zwraca przy tym uwagę, że w największym państwie regionu umiejscowienie FIU w strukturze organów bezpieczeństwa państwa oraz przyznanie mu kompetencji zbliżonych do tajnych służb policyjnych świadczy o inkwizycyjnej orientacji tamtejszego systemu CFT. Niezwykle skrupulatna analiza prawnoporównawcza prowadzi ponadto Doktoranta do wniosku, że choć we wszystkich omawianych państwach finansowanie terroryzmu jest uznawane za ciężkie przestępstwo, zagrożone wyjątkowo surowymi sankcjami, to zakres odpowiedzialności karnej i stopień jej dolegliwości różnią się między poszczególnymi krajami – zarówno pod względem wysokości kary zasadniczej, jak i możliwych do orzeczenia środków pobocznych. Te różnice wpływają nie tylko na potencjalne konsekwencje dla sprawców, ale także na standardy proceduralne obowiązujące w postępowaniach dotyczących przestępstw finansowania terroryzmu.

Rozdział V stanowi niejako kontynuację rozważań prowadzonych w rozdziale IV, ale w wymiarze międzynarodowym, tj. w odniesieniu do współpracy międzynarodowej omawianych państw. Jest to trzeci obszar działań w ramach krajowych systemów CFT, lecz jest on zasadniczo odmienny od pozostałych dwóch, ponieważ jego regulacja w wewnętrznych aktach prawnych polega głównie na transpozycji postanowień umów międzynarodowych, a więc norm ustanowionych na poziomie ponadpaństwowym. Ponadto, w kontekście przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu obszar ten obejmuje w dużej mierze tzw. metaregulacje, czyli przepisy umożliwiające realizację działań administracyjno-kontrolnych oraz dochodzeniowo-śledczych w sytuacjach, gdy osoba lub przedmiot postępowania znajduje się poza granicami danego państwa bądź przebywając na jego terytorium, pozostaje przedmiotem dochodzenia prowadzonego w innym kraju. Właśnie ze względu na specyfikę tych regulacji oraz ich pomocniczy charakter w stosunku do zasadniczych krajowych rozwiązań materialnych i proceduralnych stosowanych w walce z finansowaniem terroryzmu, zagadnienia te Doktorant zdecydował się omówić w odrębnym rozdziale dysertacji. Co ciekawe jednak, zachował przy tym swój autorski model analizy z podziałem na dwa makroobszary – administracyjno-kontrolny i karnoprawny. Na pierwszy rzut oka, trudno znaleźć podobieństwa między tą kategoryzacją a ogólnym, traktatowym modelem zapobiegania i zwalczania terroryzmu, którego elementy sformułowane są w postanowieniach międzynarodowych konwencji antyterrorystycznych, przede wszystkim tych zawartych pod auspicjami ONZ. Przedmiotowy model opiera się na zasadzie *aut dedere aut*

iudicare, uzupełnionej o mechanizmy funkcjonowania i realizacji ekstradycji oraz regulujące kwestie jurysdykcyjne. Ponadto model ten wzbogacony jest o regulacje dotyczące innych form współpracy, takich jak wzajemna pomoc prawna, wymiana informacji oraz środki prewencyjne³. Doktorant potrafił jednak powiązać ów model ze swoim modelem badawczym, wskazując – przykładowo – że w ramach obszaru karnoprawnego mieszczą się takie instrumenty karnoprocesowe, jak ekstradycja osób podejrzanych o popełnienie przestępstw czy prowadzenie czynności dochodzeniowych w ramach międzynarodowej pomocy prawnej. Ponadto, posługując się zaproponowaną przez siebie systematyką, w przemyślany sposób przyporządkował do wspomnianych obszarów obowiązki państw-stron w zakresie współpracy międzynarodowej wynikające z postanowień Międzynarodowej Konwencji o zwalczaniu finansowania terroryzmu (s. 279–281). Aspekty dotyczące obszaru karnoprawnego zostały zresztą omówione szczegółowo i z odpowiednimi nawiązaniem do uregulowań międzynarodowoprawnych, jednak w przypadku instytucji ekstradycji zabrakło wyraźnego, bezpośredniego odniesienia do wspomnianej wyżej zasady (czy też klauzuli) *aut dedere aut iudicare* („albo wydać, albo osądzić”), która pojawia się obok ekstradycji w wielu traktatach multilateralnych dotyczących międzynarodowej współpracy w zwalczaniu pewnych form działalności przestępczej⁴, w tym również w Konwencji o zwalczaniu finansowania terroryzmu (w art. 10 ust. 1). Warto zaznaczyć, że w pracy nawiązanie do tej zasady pojawia się przy prezentowaniu przepisów wewnętrznych dotyczących procedury ekstradycyjnej, nie zostaje ona jednak nazwana wprost. Korzystając zatem po raz trzeci z prawa do zadania pytania na publicznej obronie pracy doktorskiej, recenzent chciałby zapytać, jak definiowana jest zasada *aut dedere aut iudicare* w prawie międzynarodowym i na czym polega wynikający z niej alternatywny obowiązek dla państw-stron traktatów, w których ją zamieszczono.

Z badań Doktoranta wynika, iż przynajmniej na poziomie legislacyjnym, zarówno w obszarze działań administracyjno-kontrolnych, jak i dochodzeniowo-śledczych, krajowe i międzynarodowe akty normatywne obowiązujące w arabskich państwach regionu Zatoki Perskiej, regulujące (bezpośrednio lub pośrednio) transgraniczną współpracę państwowych uczestników systemów CFT w przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu, zapewniają istnienie odpowiednich mechanizmów umożliwiających efektywną kooperację w tej sferze. Same regulacje ustanawiające narzędzia współpracy transgranicznej w tych obszarach cechują

³ Szerzej – zob. M. Marcinko, *The Evolution of UN Anti-Terrorist Conventions towards the Universal Treaty-Based Model of Combating Terrorism*, „Groningen Journal of International Law” 2018, vol. 6, No. 1, s. 59–84.

⁴ Zob. M. Marcinko, *Klauzula aut dedere aut iudicare w konwencjach międzynarodowych dotyczących bezpieczeństwa żeglugi powietrznej*, [w:] *50 lat konwencji tokijskiej – bezpieczeństwo żeglugi lotniczej z perspektywy przestrzeni powietrznej i kosmicznej. Księga dedykowana Profesorowi Markowi Żyliczowi*, red. nauk. Z. Galicki, K. Myszone-Kostrzewa, Warszawa 2014, s. 107.

się znacznym poziomem spójności i wzajemnej kompatybilności. Co ciekawe, nie jest to jednak w głównej mierze zasługą lokalnych ustawodawców, gdyż tego rodzaju przepisy, jeśli w ogóle występują w ramach krajowego systemu CFT w jakiejś szczególnej formie, zazwyczaj stanowią jedynie implementację lub nawet dosłowne powtórzenie odpowiednich norm konwencyjnych bądź krajowych przepisów ogólnych, dotyczących współpracy międzynarodowej bez względu na przedmiot postępowania. W związku z tym regulacje dotyczące międzynarodowej współpracy w zakresie zwalczania finansowania terroryzmu są najmniej wyróżniającą się i wyspecjalizowaną kategorią spośród analizowanych w niniejszym opracowaniu makrogrup. Ich liczba jest również stosunkowo niewielka, a w niektórych aspektach ogranicza się do szcątkowych unormowań lub wręcz całkowitego braku regulacji na poziomie ustawowym. Doktorant trafnie też zauważa, iż odrębnym zagadnieniem pozostaje faktyczna skuteczność tych mechanizmów w kontekście ich praktycznego stosowania.

W zamykającym rozprawę podsumowaniu Doktorant dokonał rekapitulacji ustaleń poczynionych w poszczególnych częściach rozprawy, a przeprowadzona w dysertacji analiza pozwoliła mu na pozytywne zweryfikowanie zasadniczych hipotez badawczych. Dzięki przeprowadzonym badaniom Doktorant był również w stanie udzielić odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Co więcej, poczynione przez Doktoranta ustalenia i uzyskane odpowiedzi skłoniły go do sformułowania interesujących i wartościowych wniosków końcowych, które mogą stać się zacznym kolejnych badań w omawianym zakresie. Nowym zagadnieniem badawczym mogłaby bowiem stać się faktyczna skuteczność zaprezentowanych mechanizmów i rozwiązań w kontekście ich praktycznego stosowania. Zgodzić się należy z Doktorantem, iż właściwe uregulowanie danej kwestii na poziomie normatywnym stanowi co prawda fundament realizacji założonych celów regulacyjnych, ale nawet najbardziej precyzyjne i spójne przepisy prawa nie wpływają na rzeczywistość jedynie poprzez swoje istnienie. Ich efektywność zależy bowiem od rzeczywistego wdrażania i stosowania przez adresatów ustanowionych norm, nakazów oraz zakazów (s. 310).

6. Ocena elementów formalnych recenzowanej rozprawy

Ocena elementów formalnych recenzowanej rozprawy doktorskiej przedstawiona zostanie w oparciu o następujące kryteria: poprawność używanej terminologii, stopień wykorzystania literatury przedmiotu i materiału źródłowego oraz jakość opracowania pod względem językowym i edytorskim.

Poprawność używanej terminologii. Zważywszy, że recenzowana praca doktorska ma na celu poznanie, omówienie i wyjaśnienie podmiotowych i przedmiotowych aspektów systemów prawnych odnoszących się do problematyki przeciwdziałania i zwalczania finansowania terroryzmu, oczywistym jest, że Doktorant posługuje się przede wszystkim terminologią prawniczą, w dodatku są to definicje i pojęcia stosowane w dość wąskim zakresie regulacyjnym. Doktorant świetnie opanował stosowaną terminologię i swobodnie nią operuje, co więcej – jak już o tym wyżej wspomniano – mając na uwadze odmienną kulturę prawną państw muzułmańskich, objaśnia znaczenie prezentowanych pojęć i konstrukcji prawnych funkcjonujących w tym obszarze kulturowym, wskazuje też ich odpowiedniki lub najbardziej zbliżone terminy w języku polskim lub angielskim. Posługiwanie się specjalistyczną terminologią przez Doktoranta należy zatem ocenić bardzo wysoko.

Stopień wykorzystania literatury przedmiotu i materiału źródłowego. Komparatystyczny i *stricte* prawniczy charakter tematyki recenzowanej dysertacji w znaczącym stopniu zdeterminował wybór materiału źródłowego i w dużym zakresie wykorzystanie literatury przedmiotu. Doktorant sięgnął przede wszystkim po stosowne akty prawa wewnętrznego państw objętych jego badaniami, skorzystał również z instrumentów międzynarodowych, w tym z konwencji o zasięgu globalnym i regionalnym, rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ oraz wszelkiego rodzaju oficjalnych dokumentów, wśród których znalazły się raporty, opracowania analityczne i zbiory wytycznych takich organów i instytucji, jak Międzynarodowy Fundusz Walutowy, FATF, czy banki centralne omawianych państw. Atutem recenzowanej pracy jest ponadto bogactwo i różnorodność wykorzystanej literatury – są wśród nich zarówno opracowania zwarte (monografie, publikacje zbiorowe), jak i artykuły naukowe oraz publikacje zamieszczone w Internecie. Na podkreślenie zasługuje fakt, że poza opracowaniami w językach polskim i angielskim, są wśród nich publikacje w języku arabskim. Tak rozległy i zróżnicowany zakres źródeł i publikacji świadczy niewątpliwie o niebywałej erudycji Doktoranta oraz dokładnym zbadaniu przez niego prezentowanych w pracy zagadnień, a sięgnięcie po materiały źródłowe i opracowania w języku arabskim wzmacniają wiarygodność i rzetelność procesu badawczego, a także dowodzą oryginalności i wyjątkowości dysertacji.

Jakość opracowania pod względem językowym i edytorskim. Pod względem językowym i edytorskim recenzowana rozprawa nie budzi żadnych zastrzeżeń. Została sporządzona starannie, a jej struktura jest przejrzysta i logiczna. Doktorant posługuje się poprawną

polszczyzną i świetnie orientuje się w specjalistycznej terminologii. Zastosowane w pracy przypisy wykonane są prawidłowo, a spora ich część to przypisy dygresyjne, w których Doktorant wyjaśnia pewne pojęcia albo wskazuje na występujące podobieństwa lub różnice między omawianymi konstrukcjami prawnymi a ich europejskimi bądź polskimi odpowiednikami; niekiedy czyni też uwagi natury lingwistycznej. Pracę charakteryzuje ponadto niemal całkowity brak błędów językowych, w tym tzw. literówek, dość często występujących w obszernych opracowaniach. W rozprawie znaleźć można jedynie niewielką liczbę tego rodzaju błędów literowych i drobnych mankamentów językowych – poniżej podano kilka przykładów:

- s. 9, przypis 3 – zamiast słowa „Congres” powinno być „Congress”;
- s. 21 – zamiast „finansowanie” powinno być „finansowaniem”;
- s. 26 – zamiast „hanbaicka” powinno być „hanbalicka”;
- s. 28 – zamiast „był przeprowadzeni” powinno być „było przeprowadzenie”;
- s. 36 – zamiast „ilości” powinno być „liczby”;
- s. 37 przypis 37 – zamiast „tittle” powinno być „title”;
- s. 44 zamiast „w przeciwnym razie wypadku” powinno być albo „w przeciwnym razie”, albo „w przeciwnym wypadku”;
- s. 60 – zamiast „sanitaro-epidmiologicznych” powinno być „sanitaro-epidemiologicznych”;
- s. 69 – zamiast „prawi wolności” powinno być „praw i wolności”;
- s. 75 – zamiast „zatwierdzanie nominację” i „odbieranie od niego rezygnację” powinno być „zatwierdzanie nominacji” i „odbieranie od niego rezygnacji”.

Wyliczone drobne niedociągnięcia nie zmieniają jednak dokonanej oceny całej dysertacji i nie rzutują na jej wysoką wartość merytoryczną.

7. Konkluzja

W świetle sformułowanych wyżej ocen i uwag częściowych stwierdza się, iż przedstawiona do oceny rozprawa doktorska Pana mgr Marcina Gudajczyka spełnia całkowicie wymagania stawiane w art. 13 ust. 1 Ustawy z dn. 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1789). Pod względem merytorycznym rozprawa została opracowana zgodnie z wymaganiami danej dyscypliny naukowej. Nowatorski charakter badań, które stanowiły podstawę recenzowanej dysertacji, polegał na przeprowadzeniu kompleksowego przeglądu regulacji prawnych arabskich państw regionu Zatoki Perskiej w zakresie przeciwdziałania i

zwalczania finansowania terroryzmu. Połączenie tej analizy z oceną kompletności i spójności omawianych norm, a także ich zgodności z odpowiednimi regulacjami prawa międzynarodowego, umożliwiło stworzenie rzetelnego i całościowego obrazu tego zagadnienia w kontekście regionu kluczowego dla globalnych działań na rzecz zwalczania współczesnego terroryzmu. Recenzowana rozprawa to również pierwsze w polskiej literaturze przedmiotu tak kompleksowe i rzetelne opracowanie prezentowanego zagadnienia. Co więcej, dysertacja ta stanowi jednocześnie istotny wkład w rozwój badań nad pozaeuropejskimi systemami prawnymi. Nie tylko wzbogaca wiedzę o szczegółowych rozwiązaniach prawnych oraz aktualnych tendencjach legislacyjnych w analizowanych państwach, lecz także pozwala lepiej zrozumieć, czy – a jeśli tak, to w jakim zakresie – osadzenie tych regulacji w systemie prawnoustrojowym opartym na odmiennych niż w świecie zachodnim założeniach wpływa na kształt i zakres norm dotyczących kwestii pozornie technicznych i światopoglądowo neutralnych. Jest to praca wartościowa, która może okazać się pomocna nie tylko dla badaczy omawianej problematyki, lecz także dla praktyków – osób pracujących w instytucjach wymiaru sprawiedliwości bądź w organach ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, odpowiedzialnych za współpracę międzynarodową w badanym zakresie. Jakikolwiek uwagi krytyczne przedstawione w niniejszej recenzji w niczym nie umniejszają pozytywnej oceny całościowej rozprawy Pana mgr Marcina Gudajczyka i mają służyć pomocą przy ewentualnym przygotowaniu dysertacji do druku.

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu badawczego oraz świadczy o ugruntowanej wiedzy teoretycznej i o umiejętnościach niezbędnych do samodzielnego prowadzenia badań naukowych. W opinii Recenzenta, Doktorant w prawidłowy sposób określił cel główny swojej rozprawy i wiążące się z nim hipotezy badawcze oraz właściwie zastosował przyjęte metody badawcze. Sformułowane w podsumowaniu recenzowanej rozprawy wnioski i spostrzeżenia wskazują, że Doktorant w wysokim stopniu opanował przedmiot swojej rozprawy doktorskiej i potrafił go umieścić w szerszym kontekście prawa międzynarodowego publicznego oraz komparatystyki prawniczej. Mając powyższe na względzie, wnoszę o dopuszczenie Pana mgr Marcina Gudajczyka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. Marcin Marcinko